

“EMPRÈN!”. CONSIDERANT L'ÈTICA NEO-LIBERAL

Joan Morro Delgado

Docent a la UNED i doctorand d'Humanitats a la Universitat Pompeu Fabra

Pot sonar estrany que hi hagi una ètica neoliberal. Gairebé tothom ha escoltat que el problema de les societats neoliberals és precisament l'absència d'ètica, és a dir, d'accions bones o correctes. Però no té cap versemblança pensar que hi pugui haver neoliberalisme (o qualsevol altre tipus d'entendre o ser en el món) que estigui establert sense una ètica al darrera. Els humans *fem* entre humans. Encara més: fem en marcs morals més o menys reflexionats i més o menys adients als nostres interessos. No hi ha humans mancats d'un *ethos* comú sovint revisat.

Suposar una societat neoliberal on les accions bones o correctes no són predominants implica o ideologia (perquè es postulen relacions predominants constituïdes contra el que és *realment* ètic) o impostura (perquè es postulen relacions predominants mancades de coacció moral, és a dir, degudes únicament a *coacció brutal*). On hi ha societat, qualsevol societat, hi ha ètica. La prova, a l'abast de tothom, és que la majoria d'actors (o agents) d'una societat justifica en termes més o menys explícits la seva manera de ser entre els altres tot remetent a unes relacions socials realment existents. En aquest cas, però, les justificacions poden respondre pel que fa a la societat a dos tipus de moral: o una predominant o una alternativa. Això no obstant, si bé pot haver-hi morals predominants sense alternatives, no pot haver-hi morals alternatives sense una que hi predomini. En cas contrari, estem parlant d'un estat de guerra i no pas d'una societat, on sempre hi ha un marc moral que fa de sentit comú.

Sostenir que una *teoria ètica* aporta respostes unívocues o unànimes expressa només un anhel. D'aquestes teories, d'acord amb Bernard Williams, n'hi ha de dos tipus: les que argumenten la possibilitat de bastir un test general sobre la correcció de creences i principis ètics bàsics i les que argumenten contra aquesta possibilitat (Williams, 2016). Tanmateix, perquè remetent a relacions socials, totes dues tenen correlacions polítiques. Les primeres, generalment vinculades al kantisme i l'utilitarisme, comporten actituds moralistes, mentre que les segones són de caire *realista*,

car suposen que és afrontar els conflictes –més que no pas assumir la norma o buscar el benestar– el que constitueix les relacions humanes (Williams, 2012). L'ètica neix de la negació. En tot cas, com ja deia Aristòtil, no hi ha ètica efectiva que no depengui de la política.

Williams, posicionat entre els realistes que neguen la possibilitat de bastir un sistema ètic, ens dona prou bases per entendre l'ètica neoliberal. Si més no, per a no tractar-la ni com a immoralisme ni avantguarda moral. Les seves anàlisis apunten a què tothom ha de saber defensar-se en termes ètics. Segons l'anterior, això significa descartar que tothom hagi d'acceptar la mateixa teoria ètica concreta. No hi ha ni ètica neutral ni actor imparcial. L'ètica efectiva depèn de la política i la política depèn de col·lectius d'un context històric, que tendeix al canvi, on tothom està exposat a la desavinença. Actuar èticament és posicionar-se de manera responsable tot d'acord amb relacions existents. La *responsabilitat*, que és contrària a la brutalitat perquè implica afrontar una situació tot escoltant l'*altre*, no és tant una qüestió d'autoconsciència o llibertat com de sociabilitat elemental. Així mateix, l'ètica no efectiva és amoral: està més enllà del que predomina i d'alternatives.

És l'efectivitat el que impossibilita que es pugui exercir una ètica personal. Si hi ha ètica efectiva és perquè es comparten patrons morals que impliquen accions coordinades. L'ètica, com el llenguatge, és necessàriament quelcom públic,

compartit i carregat de sentit. Una acció que desbordi aquests factors, com ara la de l'estadi kierkegaardian de la religió, pot ser pensada, i potser defensada, però no és ètica. Un acte ètic que només entén l'actor que el realitza és un absurd.

Una acció socialment acceptada, encara que no l'accepti la societat sencera, denota alguna ètica. Aquesta sempre força a ser-hi, a comprometre's. L'acte ètic és sempre coordinat (a priori) i col·laborador (a posteriori) tot i no comportar acceptació universal. D'aquí no se segueix cap relativisme moral. Aquest relativisme, que Williams qualificà com *l'heretgia dels antropòlegs*, pretén imposar que ningú s'ha d'entremetre en cap conjunt de relacions que no sigui propi (Williams, 1998), per la qual cosa expressa un sistema ètic positivista (o simplement autoritari). Els sistemes són, però no *hi són*. El moralisme està fermat a l'abstracció.

El relativista moral accepta una teoria ètica moralista que, a diferència del que fan els seguidors de Kant o Bentham, no sent la necessitat d'argumentar. Constata tot obviant responsabilitats. Un relativisme moral conseqüent ha de reconèixer que l'ètica neoliberal, com qualsevol ètica, és valuosa pel fet d'existir. El relativista protegeix l'ésser.

El relativista moral confon (o vol generar confusió entre) el *fet* de la relativitat moral i l'*acceptació* de la relativitat moral. El que no podem menystenir és que el motiu de la teoria ètica és afavorir unes accions en detriment d'altres i que això és irrealitzable sense l'acció col·laboradora, no merament brutal o limitada a constatar. En aquest sentit, el relativista moral és o un cínic o un fonamentalista, o potser un híbrid. Val a dir que no és gens estrany que les relacions neoliberals siguin fàbriques de relativistes morals ni que soni estrany la possibilitat d'una ètica neoliberal. Amb tot, com hem dit, el neoliberalisme la suposa.

Però què és el neoliberalisme? Un cop reconeixem l'ètica neoliberal, on la podem trobar? Actualment, hi ha dos grans postures sobre la societat neoliberal o neoliberalitzada. D'una banda, des de plantejaments marxistes, s'entén com el resultat d'un projecte d'elits i Estats capitalistes vinculat a un seguit de lògiques d'*apropiació per desposseïció*. Els estudis de David Harvey en són paradigmàtics (Harvey, 2007). D'altra banda, seguint Michel Foucault, autors com Wendy Brown entenen el neoliberalisme com una mena d'*estratègia sense estratègies* que configura un nou capitalisme (Brown, 2016). Ara bé, el que està implícit en totes dues és que els actors que justifiquen les relacions neoliberals on estan implicats accepten l'èthos de l'emprenedoria. I no són pocs. La idea segons la qual cal emprendre (en les relacions laborals, sentimentals, intel·lectuals, etc.) ha esdevingut sentit comú. L'estabilització ara és *el mal*.

Creure que el criteri de l'emprenedoria no és ètic en les relacions neoliberals és degut a ideologia o impostura. Hi pot haver res més bo o correcte per al neoliberalisme que emprendre? És imaginable la societat neoliberal o neoliberalitzada sense les imatges de l'emprenedor? Que aquestes imatges siguin de caire mític, com les d'Steve Jobs o Amancio Ortega, no li resten fonament. Com va suggerir Ernst Renan, el Jesús històric és secundari per a entendre la història del cristianisme. Així com la imatge de Jesús ha generat relacions cristianes, la imatge de l'emprenedor genera relacions per al capitalisme contemporani. El neoliberalisme, però, no exigeix cap virtut. Per arrelar requereix poca cosa més que la interiorització massiva d'un imperatiu: "*emprèn!*".

Qui emprèn *ha de ser* flexible, innovador, resilient, eficaç, proactiu... en un marc moral que li ho permet. L'emprenedor renuncia als ideals, rebutja el pensament i calcula riscos. Substitueix els valors i les valoracions per les avaluacions. L'expansió d'aquestes pràctiques mostren l'expansió de l'ètica neoliberal.

On hi ha neoliberalisme triomfant hi ha ètica neoliberal, és a dir, col·laboracions que fan la societat neoliberal o neoliberalitzada. Però, hi pot haver ètiques no neoliberals en societats d'aquest tipus? La resposta és afirmativa, almenys si atenem l'experiència, i negar-ho connota tant autoritarisme com el relativisme moral. No hi ha cap contradicció en tenir una actitud ètica i combatre una ètica predominant. Tot plegat ens hauria de mostrar el sentit més radical de la filosofia pràctica: pensar una ètica sense política, al marge d'un compromís col·lectiu, comporta fer sense ètica. Es tracta de prendre partit.

BROWN, W. (2016). *El pueblo sin atributos. La secreta revolución del neoliberalismo* (Altamirado, V.; trad.). Barcelona: Malpaso.

HARVEY, D. (2007). *Breve historia del neoliberalismo* (Varela Mateos, A.; trad.). Madrid: Akal. (Colección Cuestiones de antagonismo).

WILLIAMS, B. (1998). *Introducción a la ética* (Giménez Redondo, M.; trad.). Madrid: Cátedra. (Colección Teorema).

WILLIAMS, B. (2012). *En el principio era la acción. Realismo y moralismo en el argumento político* (García de la Sierra, A.; trad.). México DF: Fondo de Cultura Económica. (Sección de Obras de Filosofía).

WILLIAMS, B. (2016). *La ética y los límites de la filosofía* (Rosell, S.; trad.). Madrid: Cátedra. (Colección Teorema).